

УДК 78.071.2:784.3:78.62

DOI <https://doi.org/10.32782/2310-0583-2025-54-04>

ВОКАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ БАНДУРНОГО ВИКОНАВСТВА: МІЖ НАРОДНОЮ ТРАДИЦІЄЮ ТА АКАДЕМІЧНОЮ ШКОЛОЮ

Наталія Коваль – заслужена артистка України, старший викладач кафедри народних інструментів України, Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського
<https://orcid.org/0009-0008-5380-4885>

Стаття присвячена аналізу вокальних особливостей бандурного виконавства у контексті взаємодії народної традиції та академічної школи. Бандура як один із найхарактерніших символів української культури поєднує інструментальний та вокальний компоненти, що формують унікальний синкретичний феномен. Історичним підґрунтям цього мистецтва є кобзарська співогра, яка виникла на перетині епічної декламації та музичного супроводу. Вокальний складник традиційного кобзарського співу вирізнявся природним звукоутворенням, тісним зв'язком із мовленнєвою інтонацією, декламаційним характером, дихальною опорою та виразністю, зорієнтованою насамперед на передачу змісту слова. Така специфіка сформувала своєрідну художню модель, у якій провідне місце займала смислова сила й емоційна щирість, а не технічна віртуозність.

З утвердженням академічної музичної освіти виникла потреба інтеграції народних принципів співу у сучасну професійну практику. Академічна школа співу не заперечує традицію, а створює її нове підґрунтя, розширюючи вокальні можливості виконавця. Основними її здобутками для бандурного мистецтва є формування правильної дихальної техніки, розвитку резонансного апарату, стабільності інтонації, точності у відтворенні інтервалів, а також виразна дикція, необхідна для художньої інтерпретації українського слова. Це дозволяє зберігати темброву природність голосу та водночас забезпечує професійний рівень сценічного виконання.

У сучасній практиці бандурного мистецтва спостерігається органічний синтез народної й академічної традицій. Він проявляється у солоспіві, де вокальна лінія органічно поєднується з інструментальним супроводом; в ансамблевих формах, що вимагають точності строю та ансамблевої узгодженості, а також у сучасному репертуарі, де українські композитори поєднують фольклорні інтонаційні моделі з академічними формами.

Зроблено висновок, що поєднання народної традиції та академічної школи у вокальному виконавстві на бандурі формує сучасну модель співу, яка поєднує спадкоємність і відкритість до нових художніх пошуків. Такий синтез сприяє збереженню української культурної ідентичності та водночас інтегрує бандурне мистецтво у світовий професійний музичний простір.

Ключові слова: бандура, вокальне виконавство, кобзарська традиція, академічна школа, народний спів, синтез стилів.

Постановка проблеми. Бандурне виконавство є унікальним феноменом української музичної культури, що поєднує у собі інструментальний і вокальний компоненти та становить синкретичну форму мистецького висловлювання. На відміну від багатьох інших інструментальних традицій, де вокал може виконувати другорядну роль, спів у бандурному виконавстві завжди був органічно вплетений у тканину звучання, визначаючи його семантику та художній вплив. Саме тому бандура постає не лише як інструмент, а як символічний носій української ідентичності, у якому музичне і словесне почало нерозривно пов'язані.

Вокальний складник співогри з бандурою має глибоке коріння у кобзарській традиції, що формувалася протягом кількох століть. У ній провідне місце займали природність звукоутворення, інтонаційна наближеність до живого мовлення, декламаційний характер виконання, опора на дихання та емоційна щирість інтерпретації. Кобзарський спів був своєрідною формою худож-

ньої комунікації, де значущість мала не технічна досконалість, а сила художнього впливу, здатність донести до слухача глибину емоційного і змістового послання. Саме ці ознаки сформували підвалини національного вокально-інструментального стилю, який зберіг актуальність і в сучасному культурному контексті.

Разом із тим розвиток бандурного мистецтва у XX–XXI століттях відбувається в умовах інтеграції у систему академічної музичної освіти. Це вимагає від виконавців засвоєння професійних вокально-технічних навичок, притаманних академічній школі співу, таких як: контроль дихання, збалансоване використання резонансів, чистота інтонації, розширення діапазону, вироблення дикції та сценічної виразності. Такий підхід відкриває нові перспективи для бандурного мистецтва, але водночас створює низку суперечностей, пов'язаних із можливим відходом від автентичної традиції.

Отже, сучасна ситуація визначає ключову проблему: як забезпечити гармонійне поєд-

нання народної автентики та академічних принципів вокальної підготовки? З одного боку, актуальним завданням є збереження унікальних ознак кобзарського співу як невід'ємного складника української культурної ідентичності; з іншого – необхідно надати бандуристам високий рівень професійної вокальної підготовки, без якого неможлива повноцінна інтеграція у сучасний мистецький простір.

Нерозв'язаність цієї проблеми зумовлює потребу у комплексному дослідженні вокальних аспектів бандурного виконавства, визначенні їхнього місця у сучасній музичній педагогіці, розробленні методичних орієнтирів для виконавців та викладачів, а також формуванні стратегії збереження й розвитку української національної традиції у поєднанні з досягненнями академічної школи.

Аналіз джерел. Дослідження вокальних особливостей бандурного виконавства спирається на низку наукових та методичних праць, які розкривають як історичні, так і сучасні аспекти цього феномена.

Важливим підґрунтям є праці В. Кушпета [1; 2], що висвітлюють як міфологізовані уявлення про кобзарство, так і практичні методики опанування старосвітських інструментів. Автор підкреслює органічний взаємозв'язок інструментального та вокального складників кобзарської традиції, що заклав основу для подальшого розвитку бандурного мистецтва.

Дослідження В. Дутчака [3] доповнює картину: у ньому звертається увага на функціонування бандури у діаспорному середовищі. Автор акцентує на збереженні національних традицій у поєднанні з новими формами репертуару, що свідчить про гнучкість та адаптивність цього мистецтва.

Не менш вагомим джерелом є спадщина М. Лисенка [4], який одним із перших здійснив детальний аналіз музичних особливостей кобзарського співу, зокрема у виконанні Остапа Вересая. Видатним митцем підкреслено виразність декламаційного стилю та тісний зв'язок вокалу з мовленнєвою інтонацією, що й сьогодні визначає характер автентичного народного співу.

Сучасний стан бандурного мистецтва та його перспективи аналізує В. Мішалов [5], відзначаючи роль виконавців-новаторів у поєднанні народних традицій з академічними принципами. Подібні ідеї перегукуються з концепцією Г. Хоткевича [6], який у своїй фундаментальній праці про українські музичні інструменти наголошує на культурній місії бандури як символу національної ідентичності.

Особливу увагу у контексті вокальних аспектів привертають сучасні дипломні дослідження, зокрема роботи М. Слонівської [7] та М. Туркалік [8]. У них розглядається специфіка бандурного співу у творчості українських композиторів та педагогічні підходи до постановки голосу в класі бандури, що свідчить про актуалізацію проблематики у навчальному процесі.

Методичне забезпечення теми відображене у програмі для ВНЗ [9] та навчальному посібнику М. Шпінталь [10]. Ці джерела демонструють прагнення поєднати академічні принципи вокальної техніки з традиційними особливостями бандурного виконавства, пропонуючи практичні репертуарні та педагогічні орієнтири.

Таким чином, аналіз джерел свідчить про існування сталого наукового інтересу до вокально-інструментальної традиції бандуристів, що розглядається у міждисциплінарному полі — від історико-культурних студій до вокально-педагогічної методики. Синтез цих підходів створює підґрунтя для комплексного дослідження специфіки поєднання народної та академічної традицій у сучасному бандурному виконавстві.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі вокальних особливостей бандурного виконавства в історичному та сучасному вимірах, а також у визначенні шляхів інтеграції народної традиції й академічної школи у професійну підготовку бандуристів. У межах цього завдання розглядається кобзарський спів як першооснова бандурного мистецтва, простежується роль академічної школи у формуванні вокальних умінь виконавців, аналізуються сучасні тенденції синтезу народних і професійних засад, а також окреслюється значення такого поєднання для подальшого розвитку української музичної культури.

Виклад основного матеріалу. Бандурне виконавство як феномен української культури формувалося на перетині народної традиції та поступового входження у професійну академічну сферу. Його історичне підґрунтя сягає кобзарської практики, у якій поєднувалися слово й музика в нерозривному синкретичному єднанні. Кобзарський спів вирізнявся тим, що інструментальний акомпанемент ніколи не був другорядним – він виступав рівноправним партнером голосу, підкреслював інтонаційні та ритмічні нюанси словесного тексту, надавав йому більшої емоційної ваги.

Головними характеристиками такого співу були природність звукоутворення, тісний зв'язок з інтонаціями живої мови, декламаційний характер виконання, опора на дихання та особлива емоційна щирість.

Кобзарі не прагнули досягати віртуозної техніки у сучасному розумінні цього слова; їхня мета полягала у донесенні глибинного смислу, у вираженні історичної пам'яті та культурних цінностей. Саме тому кобзарський спів набував форми оповіді, де кожна інтонація була сумірною зі словесним змістом, а художня сила зумовлювалася правдивістю та переконливістю виконання.

З початку XX століття, коли бандура дедалі активніше входила до системи музичної освіти, виникла потреба у формалізації та закріпленні професійних вокальних навичок. Академічна школа співу не відкидала традицію, а розвивала її, відкриваючи нові технічні та художні можливості.

Передусім зміни відбулися у сфері дихальної техніки: замість інтуїтивних прийомів кобзарів сформувалася цілісна система роботи з диханням, що дозволяла витримувати довгі фрази, виконувати складні мелодичні лінії та приховано здійснювати паузи, не порушуючи цілісності вислову. Значних трансформацій зазнало й звукоутворення: робота з резонансним апаратом дала змогу досягти яскравішого, «відкритого» звучання, яке наповнювало концертний зал і мало сценічну силу. Академічна школа забезпечила також точність інтонації та стабільність строю, чого потребували ансамблеві та хорові форми виконання.

Важливим досягненням стала постановка чіткої дикції, що дозволила бандуристам професійно інтерпретувати поетичні тексти, роблячи їх зрозумілими для широкої аудиторії. Нарешті, формування врівноваженого тембру відкрило можливість адаптувати народне звучання до вимог академічної сцени, не втрачаючи природності, але надаючи голосу шляхетності й сценічної довершеності.

У другій половині XX – на початку XXI століття в бандурному виконавстві окреслився новий етап, який можна визначити як органічний синтез народної та академічної традицій. Цей синтез проявляється в кількох напрямках.

По-перше, у сольному виконанні, де вокальна лінія поєднується з акомпанементом на бандурі: сучасні виконавці демонструють академічну чистоту інтонації, збалансований тембр і водночас використовують елементи кобзарської свободи – нюансування, мелізматику, ритмічні варіації.

По-друге, в ансамблевих формах, що вимагають високого рівня професійної узгодженості: хор чи ансамбль бандуристів вже не можливий без академічної школи, яка забезпечує стройову точність і вокально-темброву єдність.

По-третє, у сучасному репертуарі, коли українські композитори вводять у бандурне виконав-

ство складні форми – фугу, кантату, ораторію, що неможливі без академічної вокальної підготовки. Усе це свідчить про поступове перетворення бандури з локального етнографічного інструмента на універсальний засіб художнього висловлювання у світовому контексті.

Водночас порівняння народного та академічного стилів (див. табл. 1) дозволяє виокремити їхні спільні й відмінні риси. Народний стиль, укорінений у кобзарській традиції, характеризується інтуїтивним диханням, гнучкою й варіативною інтонацією, тембровою «сирістю» та виразністю, що тяжіє до природності мовлення.

Академічний стиль натомість забезпечує системність і контроль у диханні, абсолютну точність інтонації, чистий і врівноважений тембр, виразну дикцію та контрольовану динаміку. Якщо народна традиція орієнтована на передачу історії, культури й емоційного послання, то академічна школа забезпечує сценічну професійність, довершеність та можливість інтеграції у великі концертні жанри.

Проте саме поєднання цих двох підходів і творить сучасний тип бандурного співу, в якому збережено автентичну інтонаційну глибину й водночас закріплено технічну досконалість. Такий синтез не лише розширює виконавські можливості бандуристів, а й сприяє подальшому розвитку української музичної культури, утверджуючи її у світовому мистецькому просторі.

Висновки. Бандурне виконавство має глибоке історичне підґрунтя, що сягає у кобзарську співогру, де поєднання голосу й інструмента створювало унікальний синкретичний феномен української культури. Його визначальними рисами були природність звукоутворення, інтонаційна близькість до живого мовлення, декламаційність та емоційна щирість. Саме ці ознаки забезпечували смислову силу співу навіть без надмірної технічної віртуозності та формували виразний художній тип національної вокально-інструментальної традиції.

Інтеграція бандурного мистецтва у систему професійної музичної освіти XX–XXI століття суттєво змінила характер підготовки виконавців, заклавши новий рівень їхньої вокальної майстерності. Академічна школа збагатила народну традицію розвитком дихальної техніки, роботою з резонансним апаратом, досягненнями стабільності інтонації, виробленням тембрової врівноваженості та виразної дикції. Ці здобутки дали змогу піднести автентичне звучання на високий професійний рівень та забезпечити сценічну якість виконання, необхідну для великих концертних залів і сучасного репертуару.

Таблиця 1

Порівняння народного та академічного стилів

Параметр	Народний стиль (кобзарська традиція)	Академічний стиль (консерваторська школа)
Дихання	Природне, інтуїтивне; короткі фрази з опорою на мовлення; паузи логічно співвіднесені зі словом.	Системне дихання, контрольована опора; довгі фрази без переривань; приховані паузи для зручності фразування.
Тембр	«Сирий», природний, наближений до голосу у побутовому співі; може бути трохи «шорстким».	Врівноважений, чистий, «відкритий»; спеціально сформований для сценічного звучання, із резонансною підтримкою.
Інтонація	Гнучка, варіативна; допускаються мікроінтонаційні відхилення, що підкреслюють живу виразність.	Абсолютна точність інтервалів; акцент на стабільності та чистоті інтонаційного строю.
Дикція та артикуляція	Наближена до природної мови; акцент на змісті слова, навіть якщо звук не ідеально чистий.	Чітка, ретельно відпрацьована артикуляція; усі голосні та приголосні звучать виразно й зрозуміло.
Виразність	Декламаційність: спів як оповідь; емоційна щирість і зміст слова – на першому місці.	Художня довершеність: рівність звуку, динамічна палітра, контрольовані емоційні акценти.
Функція у виконанні	Засіб художньої комунікації з аудиторією; передача історії, почуття, культурного послання.	Засіб професійного сценічного виконання; здатність інтегруватися в академічні жанри й великі концертні форми.

У сучасній практиці бандурного мистецтва простежується органічне поєднання народних і академічних принципів. Воно виявляється у сольному співі з акомпанементом на бандурі, в ансамблевих формах, що вимагають точності строю й узгодженості, а також у новому репертуарі, де фольклорні інтонаційні моделі поєднуються з композиторськими пошуками в жанрах кантати, ораторії чи фуґи. Такий синтез надає мистецтву бандури універсальності та відкриває його для широкого професійного музичного простору.

Разом із тим поєднання народної автентики та академічної техніки актуалізує нові завдання у сфері музичної педагогіки. Сучасні викладачі та

виконавці мають розробляти методики, які дозволяти б зберігати інтонаційну своєрідність і водночас забезпечувати високий технічний рівень, необхідний для професійної сцени. Саме така подвійна орієнтація допомагає зберегти традицію і водночас сприяє її розвитку у сучасних умовах.

У підсумку можна стверджувати, що взаємодія народної традиції та академічної школи формує нову модель вокального виконавства на бандурі. Вона поєднує спадкоємність із відкритістю до інновацій, зберігає культурну ідентичність і водночас інтегрує українське бандурне мистецтво у світовий професійний музичний контекст.

Література

1. Кушпет В. Міфи та реальності кобзарства. Київ, 2024. 148 с.
2. Кушпет В. Г. Самовчитель гри на старосвітських музичних інструментах: кобза О. Вересая, бандура Г. Ткаченка, торбан Ф. Відорта. Київ : LitSoft, 1997. 148 с. : нот.
3. Дутчак В. Бандурне мистецтво в системі музичної культури української діаспори XX – початку XXI ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. 2015. Вип. 23. С. 175–179.
4. Лисенко М. В. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая. 2-ге вид. Київ : Музична Україна, 1978. 95 с.
5. Мішалов В. Бандура та кобзарство в Україні сьогодні. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія «Музичне мистецтво»*. 2018. № 1. С. 83–89. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7581.1.2018.146235>.
6. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу : друга ред. / упоряд., підгот. тексту, покажч., післям. О. О. Савчук ; іл. В. В. Мацієвський, В. О. Мішалов, М. Й. Хай. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2018. 512 с. : іл. (Серія «Слобожанський світ» ; вип. 4).
7. Слонівська М. Я. Вокально-інструментальна традиція бандуристів у творчості українських композиторів (XX ст. – початок XXI ст.) : дипломна робота. Львів : ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 2021.
8. Туркалік М. Робота над вокалом у класі бандури ДМШ : дипломна робота. Львів : ЛНМА ім. М. В. Лисенка, 2021.
9. Постановка голосу. Клас бандури : програма для ВНЗ культури і мистецтв. Київ, 2008. 46 с.
10. Шпінталь, М. І. Вокально-педагогічний репертуар бандуриста : навчальний посібник. Київ, 2018. 152 с.

References

1. Kushpet, V. (2024). Mify ta realnsti kobzarstva [The myths and reality of kobzarism]. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Kushpet, V. H. (1997). Samovchytel' hry na starosvits'kykh muzychnykh instrumentakh : kobza O. Veresaia, bandura H. Tkachenka, torban F. Vidorta [Swaters of the game on old -world musical instruments: Kobza O. Veresai, bandura G. Tkachenko, Torban F. Vidort]. Kyiv: LitSoft. [in Ukrainian].
3. Dutchak, V. (2015). Bandurne mystetstvo v systemi muzychnoi kultury ukrainskoi diaspory XX – pochatku XXI st. [Bandur art in the system of musical culture of the Ukrainian diaspora of the XX – early XXI centuries]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Istorychni nauky, (23), 175–179. [in Ukrainian].
4. Lysenko, M. V. (1978). Kharakterystyka muzychnykh osoblyvostei ukrainskykh dum i pisen u vykonanni kobzaria Veresaia [Characteristics of musical features of Ukrainian thoughts and songs performed by Kobzar Veresai] (2-he vyd.). Kyiv : Muzychna Ukraina. [in Ukrainian].
5. Mishalov, V. (2018). Bandura ta kobzarstvo v Ukraini sohodni [Bandura and Kobzarism in Ukraine today]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Serii: Muzychne mystetstvo, (1), 83–89. <https://doi.org/10.31866/2616-7581.1.2018.146235> [in Ukrainian].
6. Khotkevych, H. (2018). Muzychni instrumenty ukrainskoho narodu odu [Musical instruments of the Ukrainian people] (2-he vyd., O. O. Savchuk, Ed.; V. V. Matsiievskiy, V. O. Mishalov, & M. Y. Khai, Illus.). Kharkiv: Vydavets Oleksandr Savchuk. (Serii «Slobozhanskyi svit»; vyp. 4). [in Ukrainian].
7. Slonivska, M. Ya. (2021). Vokalno-instrumentalna tradytsiia bandurystiv u tvorchosti ukrainskykh kompozytoriv (XX st. – pochatok XXI st.) [Vocal-instrumental tradition of bandura players in the work of Ukrainian composers (XX century-beginning of the 21st century)] : dyploмна робота. Lviv : LNMA im. M. V. Lysenka. [in Ukrainian].
8. Turkalik, M. (2021). Robota nad vokalom u klasi bandury DMSH [Working on vocal in the bandura class of DMSH] : dyploмна робота. Lviv : LNMA im. M. V. Lysenka. [in Ukrainian].
9. Postanovka holosu. Klas bandury : prohrama dlia VNZ kultury i mystetstv. (2008). [A voice setting. Bandura class: a program for universities of culture and arts]. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Shpintal, M. I. (2018). Vokalno-pedahohichniy repertuar bandurysta : navch. posib. [Vocal-pedagogical repertoire of bandura player]. Kyiv. [in Ukrainian].

Natalia Koval – Honored Artist of Ukraine, Senior Lecturer at the Department of Folk Instruments of Ukraine, Kharkiv I.P. Kotlyarevsky National University of Arts

Vocal features of bandura performance: between folk tradition and academic school

The article is devoted to the analysis of vocal features of bandura performance in the context of the interaction of the folk tradition and the academic school. Bandura, as one of the most characteristic symbols of Ukrainian culture, combines instrumental and vocal components that form a unique syncretic phenomenon. The historical basis of this art is the kobzar singer, which arose at the intersection of epic recitation and musical accompaniment. The vocal component of the traditional kobzar singing was distinguished by natural sound formation, close connection with speech intonation, declarational character, wide respiratory support and expressiveness, oriented primarily to the transmission of the content of the word. Such specificity formed a kind of artistic model, in which the leading place was occupied by semantic power and emotional sincerity, not technical virtuosity.

With the assertion of academic music education, there was a need to integrate folk principles of singing into modern professional practice. The Academic School of Singing does not deny the tradition, but creates its new basis, expanding the vocal capabilities of the performer. Its main achievements for bandura art are the formation of the right breathing technique, the development of the resonant apparatus, the stability of intonation, the accuracy in the recreation of intervals, as well as the expressive diction necessary for the artistic interpretation of the Ukrainian word. This allows to maintain the timbre naturalness of the voice and at the same time provides a professional level of stage performance.

In modern practice of bandura art, organic synthesis of folk and academic traditions is observed. It is manifested in solos, where the vocal line is organically combined with instrumental accompaniment, in ensemble forms that require accuracy of order and ensemble consistency, as well as in a modern repertoire, where Ukrainian composers combine folklore intonations with academic forms.

It is concluded that the combination of the folk tradition and the academic school in vocal performance on the bandura forms a modern model of singing, which combines continuity and openness to new artistic searches. Such synthesis contributes to the preservation of Ukrainian cultural identity and at the same time integrates bandura art into the world professional musical space.

Key words: bandura, vocal performance, kobzar tradition, academic school, folk singing, synthesis of styles.

Стаття надійшла до редколегії 22.09.2025

Стаття рекомендована до друку 24.10.2025

Опублікована 28.11.2025